

ปาฐกถา ชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๑๐

เรื่อง

วรรณคดี : ปัญหาที่พึงพิจารณา

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา

ປາຫຼາກແກ່ຍຸຕ “ສິວິນຜຽ”

ຄຳຮຽງທີ ໑໐

ເຮົາ

“ ວຽນເນຄຣີ : ປັດຍຸທາທີ່ພິມພິຈາຽນາ ”

ໂຄຍ

ຽວສຳສຳສຳສຳສຳສຳ ຄຽ.ສຳຄຣີສຳຮີ ແຍ້ມັດຄຽ

คำนำ

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุตยา ขึ้นเป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเฉลิมฉลองศุภมงคลวโรกาสนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้ก่อตั้งเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติในสมเด็จพระบรมราชกุมารี และทำนุบำรุงส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในวิทยาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมของกองทุนนี้มีหลากหลาย ทั้งที่เป็นการให้ทุนส่งเสริมการวิจัย การให้เงินทุนอุดหนุนการพิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า รวมตลอดทั้งจัดให้มีการปาฐกถาชุดสิรินธร อันหมายถึงปาฐกถาที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยปาฐกผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์ต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนพระราชมหุทัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เอง ทรงพระมหากรุณาพระราชทานปาฐกถาเรื่อง “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นประเดิม เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ คณะกรรมการบริหารเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กราบเรียนเชิญ รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา มาแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร ครั้งที่ ๑๐ เรื่อง “วรรณคดี : ปัญหาที่พึงพิจารณา” ณ ห้องประชุมสารนิเทศ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงฟังปาฐกถาเรื่องนี้ด้วย

ปาฐกถาเรื่อง วรรณคดี : ปัญหาที่พึงพิจารณา ดังกล่าว เป็นปาฐกถาที่
เทียบพร้อมด้วยสาระและแง่คิดทางวิชาการ กอปรทั้งผู้ปาฐกก็เป็นผู้มีความรู้ เชี่ยวชาญ
อย่างกว้างขวาง และลึกซึ้งในหัวข้อที่แสดงปาฐกถา เพราะได้ทำการศึกษา วิจัย
และสร้างผลงานในด้านนี้มาตลอดเวลาหลายสิบปี นอกจากนั้น ปาฐกถาเรื่องนี้ยังเป็น
ปาฐกถาที่งามพร้อมทุกแง่มุม หากจะได้จัดพิมพ์ปาฐกถาดังกล่าวขึ้นเผยแพร่ ก็เห็น
จะเป็นที่พอใจแก่ผู้ที่ได้รับไว้ศึกษาโดยทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้กราบเรียน
ขออนุญาตจาก รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แยมันดดา ผู้เป็นเจ้าของปาฐกถา เพื่อ
จัดพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งก็ได้รับความกรุณาอนุญาต นับเป็นพระคุณอย่างสูงแก่มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเชื่อว่า ปาฐกถาเรื่อง “วรรณคดี : ปัญหาที่พึง
พิจารณา” จักมีประโยชน์ อำนวยวิทยาความรู้แก่ผู้สนใจใฝ่รู้โดยทั่วกัน

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์จรัส สุวรรณเวลา)

อธิการบดี

คำกราบบังคมทูลของผู้รักษาราชการแทนอธิการบดี
(รองศาสตราจารย์ น.สพ.ระบิล รัตนพานี)

ในการแสดงปาฐกถาชุด “สิรินธร” เรื่อง “วรรณคดี : ปัญหาที่พึงพิจารณา”

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา

วันพุธที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๗ เวลา ๑๖.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมสารนิเทศ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบ้างละของพระบาท

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม เฉลิมพระอิสริยยศใต้ฝ่าละอองพระบาท ขึ้นเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเฉลิมฉลองศุภมงคลวโรกาสนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอันเป็นสถาบันการศึกษา ที่ได้ฝ่าละอองพระบาทได้พระราชทานเกียรติยศอันสูงยิ่งแก่มหาวิทยาลัย โดยทรงเป็น สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ขึ้นโดยสภาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้มีมติประเดิมทุนสำหรับเงินทุนกองนี้ จำนวน ๑ ล้านบาท จัดทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ เมื่อรวมจำนวนเงินที่มีผู้บริจาคสมทบ และดอกผลหลังจากหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานแล้ว เงินทุนนี้มีเงิน ณ วันที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๓๗ รวมทั้งสิ้น ๑๒,๙๔๔,๕๓๗.๓๐ บาท (สิบสองล้านเก้าแสนสี่หมื่นสี่พันห้าร้อยสามสิบเจ็ดบาทสามสิบสตางค์) กองทุนนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติในใต้ฝ่าละอองพระบาท ทำนุบำรุงส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในวิชาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทย และศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมของกองทุนนี้มีหลากหลายทั้งที่เป็นการให้ทุนส่งเสริมการวิจัย การให้เงินทุนอุดหนุนการพิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า รวมตลอดทั้งจัดให้มีปาฐกถาชุดสิรินธร อันหมายถึงปาฐกถาที่จัดขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติในใต้ฝ่าละอองพระบาท ผู้ทรงเป็นสมเด็จพระบรมราชกุมารี โดยปาฐกถาผู้ทรงคุณวุฒิใน

ศาสตร์ต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนพระราชหฤทัย โดยที่ได้ฝ่าละอองพระบาทเองได้ทรงพระมหากรุณาพระราชทานปาฐกถาเรื่อง “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นประเดิมเมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ ในโอกาสต่อมา คณะกรรมการบริหารเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้กราบเรียนเชิญท่านผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่นมาแสดงปาฐกถาชุดสิทธิบัตรไปแล้วโดยลำดับรวม ๙ ครั้ง

ในวันนี้ นับเป็นปาฐกถาครั้งที่ ๑๐ ในปาฐกถาชุดสิทธิบัตร โดยคณะกรรมการบริหารเงินทุนสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เห็นสมควรให้กราบเรียนเชิญ รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา มาบรรยายหน้าที่หนึ่งเรื่อง “วรรณคดี : ปัญหาที่พึงพิจารณา” อันเป็นหัวข้อที่ปาฐกมีความสนใจ และรอบรู้เชี่ยวชาญ จนมีเกียรติคุณเป็นที่ยกย่องในวงวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาและวรรณคดีไทย มีผลงานทางวิชาการหลากหลายเป็นที่รู้จักกันดีทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงเป็นที่หวังว่าสรรพวิทยาความรู้ที่จะเกิดขึ้นจากปาฐกถาเรื่องนี้จักอำนวยวิทยาความรู้แก่วงวิชาการ และผู้สนใจในด้านนี้สืบไป

ข้อหนึ่งที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ในได้ฝ่าละอองพระบาทเป็นล้นพนักคือ การที่ได้ฝ่าละอองพระบาทได้ทรงพระเมตตาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟังปาฐกถาชุดสิทธิบัตรนี้ทุกครั้งที่ตรา แม้จะมีพระราชกรณียกิจเพิ่มพูนขึ้นหนักหนาเพียงใดก็ตาม พระมหากรุณาธิคุณแล่น้ำพระราชหฤทัยเยี่ยงนี้ย่อมเป็นที่ซาบซึ้ง และเป็นสิริมงคลแก่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และผู้ที่เฝ้าชมพระบารมีอยู่ในที่นี้ยิ่งนัก

บัดนี้ ได้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าใคร่ขอพระราชทานพระราชานุญาต เบิก รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา แสดงปาฐกถา เรื่อง “วรรณคดี : ปัญหาที่พึงพิจารณา” ต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

วรรณคดีไทย : ปัญหาที่พึงพิจารณา

รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนิตตา

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอรับพระราชทานพระราชนุญาต กล่าวปาฐกถาตามหัวข้อเรื่องซึ่งกำหนดไว้ว่า “วรรณคดีไทย : ปัญหาที่พึงพิจารณา” ที่ข้าพระพุทธเจ้าตั้งหัวข้อเรื่องไว้เช่นนี้ก็โดยเหตุที่มีประสบการณ์ในการสอนภาษาไทยมา ๔๐ ปี กระทั่งถึงวันนี้ ก็ยังพบปัญหาต่าง ๆ อยู่หลายแห่งหลายมุม เวลาสอนวรรณคดีไทยได้พบปัญหาเหล่านั้นมากมาย จนไม่อาจจะประมวลเข้ามาพูดในครั้งเดียว วันเดียว หรือเดือนเดียวได้ครบถ้วน ข้าพระพุทธเจ้าจึงเลือกมาบรรยายเฉพาะบางเรื่องซึ่งเห็นว่าน่าจะพิจารณากันเท่านั้นคือ

๑. ปัญหาเรื่องคำที่ใช้

๒. ปัญหาเรื่องผู้แต่งหนังสือ

สำหรับปัญหาข้อที่ ๑ คือ ปัญหาเรื่องคำที่ใช้ คำบางคำเมื่อพันยุคหนึ่งสมัยหนึ่งแล้ว การตีความหมายก็อาจจะผิดพลาดไป ยกตัวอย่างเช่น คำบางคำในสุภาษิตพระร่วง หรือสุภาษิตบัณฑิตพระร่วง หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือประเภทกลางเก่ากลางใหม่ ถึงไม่ใช่ของโบราณแท้แต่ก็ไม่ใช่ปัจจุบัน เป็นภาษากลางเก่ากลางใหม่ปะปนกันอยู่ มีคำที่มีความหมายไม่เหมือนกับที่เข้าใจกันเช่น

“คบบุนนางอย่าโหด” คำที่เป็นปัญหาคือคำว่า “โหด” ซึ่งเมื่อเลยไปอีกสองสามวรรคก็จะพบคำนี้อีกว่า “คนโหดให้เอ็นดู” ถ้าถามคนเดี๋ยวนี้ เขาก็จะตอบว่าโหด แปลว่า ทารุณ หรือ ร้ายกาจ ฉะนั้นเขาก็จะแปลกันว่า “ถ้าจะคบบุนนางจงอย่าไปโหดร้ายต่อท่าน” ซึ่งก็ฟังชอบกลและเป็นไปไม่ได้ เพราะขุนนางเป็นผู้มีอำนาจ

เราจะไปโหดร้ายต่อเขาได้อย่างไร มีแต่เขาต่างหากที่จะโหดร้ายต่อเรา พอถึงวรรคที่ว่า “คนโหดให้เอ็นดู” ก็แปลทำนองเดียวกันอีกว่า “เมื่อพบคนโหดร้ายก็จงเอ็นดูเขาเถิด” พังไม่ได้ความอีกเช่นกัน ถ้ากระนั้นคำว่า “โหด” ในที่สองแห่งนี้จะแปลว่าอะไร ความจริงคำว่า “โหด” นี้ สมัยก่อนแปลว่า “ไม่มี” หรือ “ปราศจาก” เช่นในโคลงโลกนิติก็มีว่า “นกไร้ไม่โหดให้ เสียพงศ์” เพราะฉะนั้นถ้าจะแปลความว่า “คบขุนนางอย่าโหด” ก็ต้องแปลว่า “ถ้าจะคบกับขุนนางหรือผู้สูงศักดิ์ก็จงอย่าไปมือเปล่า ควรจะมีอะไรติดไม้ติดมือไปบ้าง” อันนี้แสดงลักษณะคอบริบชั้นซึ่งเกิดขึ้นแล้วอย่างน้อยก็ไม่ต่ำกว่าสมัยสุโขทัย ข้อความนี้บอกไว้ชัดเจน ส่วน “คนโหดให้เอ็นดู” ก็แปลได้ว่า “ถ้าคนไหนเขาไม่มี หรือเขาขัดสนทรัพย์ก็จงเอ็นดู แบ่งปันให้เขาเถิด”

นอกจากนี้มีข้อความต่อไปว่า “โต่ดอบอย่าเสียคำ คนข่อย่าร่วมรัก” คำว่า “ข่า” นี้ มิได้ใช้ในความหมายว่า “ขบขัน” หรือ “นำหัวเราะ” บางท่านตีความเอาง่าย ๆ ว่า “เมื่อพบคนที่หน้าเป็นหรือคนที่ชอบหัวเราะ จงอย่าไปร่วมรักใคร่ด้วย”

ความจริงคำว่า “ข่า” ไม่จำเป็นจะต้องแปลว่า ขบขัน เท่านั้น เราใช้คำว่า ข่า ประกอบคำอื่นก็ได้เช่น คมข่า ความข่า คำข่า เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งมีได้หมายถึง ขบขันเลย แต่หมายถึง “มีแฉ่ง, มีเลศนัย, ลับลมคมนัย, มีเงื่อนงำ, หรือน่าสังเกต” เพราะฉะนั้นคำที่ว่า “คนข่อย่าร่วมรัก” ก็ควรจะหมายความว่ “อย่ารักใคร่ใกล้ชิดกับคนลับลมคมนัย หรือคนที่ดูสลับต่างจากคนอื่น” มากกว่า

คำว่า “นางในดอกบัว” และคำว่า “ผลไม้” ก็ตีความต่างกัน คำว่า “นางในดอกบัว” หมายถึงผู้หญิงที่เกิดในดอกบัว ไม่มีพ่อแม่ ไม่มีใครเป็นเจ้าของ ใครจะเข้ามาครอบครองก็ได้ คำนี้เอามาจากนิทานชาดกบางเรื่องและเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ส่วนคนไทยที่ว่า “เกิดในกระบอกไม้ไผ่” ก็มีความหมายทำนองเดียวกัน ในเรื่องอิเหนามีข้อความว่า

“*ในนางเกิดในปทุมมา สूरยวงศ์พงศานันหาไม้
จะมาช่วงชิงกันดังผลไม้ อันจะได้นางไปอย่าสงกา*”

เมื่อเข้าใจเรื่อง นางในตอกบัว แล้ว ข้อความต่อไปที่ว่า “จะมาช่วงชิงกันดังผลไม้” ก็รับกันได้สนิท ปัญหาที่อาจจะมึนงงกว่า “ผลไม้” อะไรเท่านั้น ถ้าตีความว่าผลไม้อะไรก็ได้ ข้อความนี้ก็ดูจะห่างจากความหมายที่แท้จริง เพราะสำหรับข้อความตรงนี้ “ผลไม้” จะต้องหมายถึง “มัทลีผล” หรือ “นารีผล” อันเป็นผลไม้ในป่าหิมพานต์ที่มีรูปร่างเป็นหญิงเท่านั้น ถ้าเป็นลูกหมากลูกมะนาว พวกผู้ชายจะแย่งกันไปทำไม

มีข้อความตอนหนึ่งในเรื่องขุนช้างขุนแผนว่า

“เป็นของหลวงทั้งปวงให้ตีตรา **เงินขาเกวียน** ของที่ต้องการ”

คำว่า “เงินขาเกวียน” ไม่ค่อยจะได้พบกันบ่อยนัก มีแต่คนที่เข้าใจกันว่าควรจะเป็น “เงินขา” เท่านั้น ซึ่งหมายถึงเงินพดด้วงซึ่งใช้กันในสมัยก่อนที่เรียกว่าเงินขา ก็เพราะมันมีสองขา อาจจะต้องอยู่ได้ และในข้อความที่ยกมานี้ก็ชวนให้เข้าใจเช่นนั้น เพราะสัมผัสของกลอนวรรคหน้าตกลงที่คำว่า “ขา” ในกลอนวรรคหลังพอดี เรื่องนี้ควรจะหมดปัญหาเพียงแค่นี้ ถ้าไม่บังเอิญไปพบคำอธิบายโดยบังเอิญจากพระบรมราชาธิบายในรัชกาลที่ ๔ เรื่อง การเรียกเนื้อทองชนิดต่าง ๆ มีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึง **เงินขาเกวียน** ว่า

“เงินลาวอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่า **เงินขาเกวียน** น้ำเนื้อเงินดีกว่าเนื้อเงินที่ใช้ อยู่โดยปกติ เนื้อละเอียดดีและขาว เงินพวกนั้นประมาณการดู เห็นจะคัดออกจากทองคำเนื้อต่ำ หรืออย่างหนึ่งจะทำแต่เงินเนื้อมูนมาแต่เมืองจินทางบก”

เป็นอันสิ้นปัญหาเรื่องที่จะเรียกว่า เงินขา หรือ เงินขาเกวียน

ในมหาเวสสันดรชาดกกลอนเทศน์มีคำว่า “บ้อห้อพ่อ” อยู่ในกัณฑ์ชูชก ตอนเหล่านางพราหมณีปรึกษานางอมิตตดาในเรื่องที่นางมีสามีแก้วว่า

“แก่สิมันแก่ไม่น้อยหนอ แก่แทบจะเป็น**บ้อห้อพ่อ**เอ็งก็จะได้ดูอตุล”

คำว่าบ้อห้อพ่อนี้ทราบที่แปลกันว่า พ่อของพ่อ คือปู่นั่นเอง ซึ่งฟังดูแก่เกินไป แท้ที่จริงคำนี้เป็นคำประเภทล้อเลียนเสียงมากกว่า เพราะคำว่า บ้อห้อ นั้นมิใช่คำที่มีความหมายอะไร ความหมายมีอยู่คำเดียวคือคำว่า **พ่อ** เพราะฉะนั้นคำว่า บ้อห้อพ่อ

ก็คือ พ่อ นั่นเอง และไม่เฉพาะแต่การใช้คำนี้เท่านั้น แม้คำว่า แม่ ให้แม่ และ บี้หี้พี่ ก็มีที่ใช้เช่นเดียวกัน

มีคำที่ยังเป็นปัญหาอยู่มากในปัจจุบัน คือคำว่า “คำหลวง” ซึ่งควรจะมีควมเข้าใจตรงกันว่า คำหลวง คืออะไร และควรมีทั้งหมดกี่ฉบับ แต่เรื่องดูจะง่าย ๆ นี้ กลับเป็นปัญหาที่ถกกันได้หลายแง่หลายมุม บางมติว่า

๑. คำหลวงต้องเป็นเรื่องเกี่ยวกับศาสนา เช่น มหาชาติคำหลวง นันโทปนันทสูตรคำหลวง และพระมาลัยคำหลวง เป็นต้น

แต่มติข้อนี้ก็ต้องตกไป เพราะหนังสือคำหลวงอีกเล่มหนึ่งคือ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระนลคำหลวง หาได้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาไม่

๒. กล่าวกันว่า หนังสือที่เรียกว่า คำหลวง จะต้องแต่งด้วยคำประพันธ์ร้อยกรองหลาย ๆ ชนิดรวมกัน ตัวอย่างเช่น มหาชาติคำหลวง และพระนลคำหลวง เป็นต้น ทั้งนี้อ้างตามพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ซึ่งว่าไว้ในบทอารัมภกถา ว่า

“จะเผดิมเริ่มเรื่องท้าว	นามนล ราชเฮษ
แปลโคลงสันสกฤตสน-	ธิไว้
โคลงฉันทกาพย์กลอนปน	กันอยู่
ตามแบบโบราณให้	ชื่อชื่อคำหลวง”

ถ้าดูตามมติที่ทรงอธิบายไว้นี้ หนังสือเรื่องนันโทปนันทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวงก็ต้องตกไป เพราะหนังสือสองเล่มนี้แต่งด้วยคำประพันธ์เพียงชนิดเดียวคือร้อยยาวหรือกลอนเทศน์เท่านั้น

๓. มีผู้อธิบายว่า หนังสือคำหลวงนั้นคือหนังสือที่พระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งเอง เพราะถ้าพิจารณาตามรูปศัพท์ คำ ก็คือถ้อยคำ และ หลวง ก็คือพระเจ้าแผ่นดิน ฉะนั้น คำหลวง ก็คือ “ถ้อยคำของพระเจ้าแผ่นดิน หรือหนังสือที่พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น” เช่นเรื่องพระนลคำหลวงในรัชกาลที่ ๖ เป็นตัวอย่าง แต่ในกรณีที่พระเจ้าแผ่นดินมิได้ทรงแต่งเอง พระองค์อาจจะโปรดฯให้ผู้อื่นแต่งก็ได้เช่นหนังสือเรื่อง มหาชาติคำหลวง นั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถมิได้ทรงแต่งเอง

แต่มีพระบรมราชโองการให้คณะราชบัณฑิตช่วยกันแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๕ ส่วนเรื่องพระนลคำหลวงนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙

เมื่อดูตามกฎเกณฑ์ข้อ ๒ และ ข้อ ๓ ทั้ง ๒ ข้อประกอบกัน หนังสือที่เรียกกันว่า นันโทปนันทสูตรคำหลวง ซึ่งเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) ทรงแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๙ และ พระมาลัยคำหลวง ที่อ้างกันว่าทรงแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๒๘๐ คราวที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรหนีราชภัยไปผนวชอยู่ ณ วัดโลกแสง ก็จะต้องถูกคัดออก เพราะสมเด็จพระเจ้าบรมโกศมิได้มีรับสั่งให้เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรแต่ง และผู้แต่งคือเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรก็มีได้เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ฉะนั้นการที่ทรงอ้างไว้ทั้งตอนต้นเรื่องและตอนจบเรื่องว่า หนังสือของพระองค์เป็นหนังสือคำหลวง จึงไม่เข้าข่ายที่จะนับเป็นคำหลวงได้เลย มีทางหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นไปได้ก็คือ พระองค์ทรงคาดการณ์ไว้ว่าต่อไปภายหน้าหนังสือเล่มนี้จะกลายเป็นคำหลวงไปเองเมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ตอนที่ทรงแต่งนันโทปนันทสูตรนั้น พระองค์ทรงอยู่ในฐานะที่กำลังจะเป็นมหาอุปราชอยู่แล้ว การที่จะได้ขึ้นครองราชสมบัติในอนาคตจึงค่อนข้างจะแน่นอน แต่การณ์หาได้เป็นไปตามนี้ไม่ เพราะเมื่อได้รับสถาปนาเป็นพระมหาอุปราชแล้ว ต่อมาไม่นานถึง พ.ศ. ๒๒๙๘ ทรงต้องราชภัย ถูกลงพระอาญาถึงแก่ทิวศดไปเสียก่อน ส่วนสมเด็จพระเจ้าบรมโกศนั้น ทรงครองราชสมบัติต่อมาอีก ๓ ปี จึงเสด็จสวรรคตใน พ.ศ. ๒๓๐๑ เมื่อพระชนมายุได้ ๗๘ พรรษา ด้วยเหตุที่มีการผันแปรไปโดยไม่คาดฝันเช่นนี้ หนังสือนันโทปนันทสูตรจึงไม่อาจจะนับเป็นคำหลวงได้

สำหรับหนังสือพระมาลัยคำหลวง ยังมีปัญหาหนักกว่าทุก ๆ เล่ม อาจจะสรุปได้ว่า “ไม่สมควรจะเรียกว่า คำหลวง ไม่ว่าจะด้วยประการใด ๆ ทั้งสิ้น” คนที่แต่งหนังสือเล่มนี้คงไม่ใช่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรแน่นอน แต่เป็นกวีนิพนธ์ ซึ่งยังไม่อาจจะชี้ได้ว่าเป็นท่านผู้ใด ถ้าจะเชื่อกันว่า เป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ก็ไม่เห็นว่าจะเอ่ยพระนามไว้ตรงไหน ถ้าเทียบกับนันโทปนันทสูตรแล้ว จะเห็นลักษณะที่แตกต่างกันชัดเจน เพราะนันโทปนันทสูตรนั้น เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงอ้างถึงพระองค์เองว่าเป็นผู้แต่ง และบอกไว้ทั้งตอนต้นเรื่องและตอนจบของเรื่อง ลักษณะที่กล้าเอ่ยนามตัวเองเช่นนี้ เป็นแบบแผนหรือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของท่านโดยเฉพาะ แต่

ลักษณะอย่างนี้ไม่มีปรากฏในหนังสือพระมาลัยคำหลวง ไม่ว่าจะในตอนต้นเรื่องหรือตอนท้ายเรื่องก็ตาม มีแต่อ้างไว้หน้อยหนึ่งตอนจบว่า หนังสือเล่มนี้แต่งเสร็จใน พ.ศ. ๒๒๘๐ ซึ่งเป็นเวลาที่ใกล้เคียงกับเรื่องนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงมาก เพราะห่างกันเพียงปีเดียว ไม่มีทั้งผู้แต่งและจุดมุ่งหมายในการแต่งอันจะพิจารณาได้ และพระมาลัยคำหลวงที่ตกทอดกันลงมาหลายเล่มก็ไม่มีลักษณะดังกล่าวมานี้ มีประหลาดอยู่เพียงฉบับเดียวที่มีโคลงสี่สุภาพต่อข้างท้ายหนึ่งบท คล้าย ๆ กับมีคนรุ่นหลังมาต่อเติมเอาไว้ คือ

“สมุตมาลัยเลิศล้ำ	ลิลิต
กรมพระราชวังคิด	ว่าไว้
จบเสร็จเรื่องราวประดิษฐ์	ประดับแต่ง
เพราะพรำทำยากได้	แจ่มแจ้งใจจริง”

โคลงที่มีผู้มาต่อเติมไว้นี้ จะถือเป็นหลักฐานอันโดยย่อไม่ได้ทั้งสิ้น เพราะมีหลงมาเพียงฉบับเดียวเท่านั้น การที่จะเหมาเอาว่าเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร จึงเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่ง

เมื่อได้กล่าวถึงหนังสือคำหลวงทั้งหมดแล้ว ก็จะสรุปความคิดเห็นได้ดังนี้ว่า หนังสือมหาชาติคำหลวง และพระนลคำหลวงเท่านั้นที่เป็นคำหลวงโดยแท้จริง นันทโทปนันทสูตรอาจจะเป็นคำหลวงหรืออาจจะไม่เป็นก็ได้ ส่วนหนังสือพระมาลัยนั้นไม่นับเป็นคำหลวงเลยในทุกกรณี

เมื่อกล่าวถึงปัญหาเรื่องผู้แต่งมาแล้ว ยังมีเรื่องที่จะต้องวินิจฉัยกันอีก 2 เรื่อง คือ กำสรวลโคลงตันและลิลิตยวนพ่าย ซึ่งยังเป็นเรื่องที่สืบสนอยู่ในปัจจุบันนี้ รวมทั้งลิลิตพระลอ และสุภาวชิตสอนสตรี สมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งคงจะต้องพูดถึงในโอกาสต่อไป

เรื่องกำสรวลโคลงตัน หรือโคลงกำสรวลนั้น เป็นที่เชื่อถือท่องจำกันมานานแล้วว่า ศรีปราชญ์เป็นผู้แต่งในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จนถึงกับเรียกกันติดปากว่า กำสรวลศรีปราชญ์ และกวีสมัยรัตนโกสินทร์คือ พระยาตรังและนายนรินทรธิเบศร ก็อ้างไว้อย่างนี้ แต่อย่างไรก็ดี ภาษาที่ใช้แต่งโคลงกำสรวลไม่

เอื้อให้เข้าใจเช่นนั้น เพราะมีหนังสือโบราณเล่มหนึ่งชื่อโคลงทวาทศมาสซึ่งแต่งในแบบเดียวกับกำสรวลโคลงตั้ง ในโคลงทวาทศมาสนั้นมีการอ้างชื่อผู้แต่งไว้ชัดเจนว่าเป็นเจ้านายตำแหน่งพระยาวราช ซึ่งเทียบเท่ากับมหาอุปราช พระยาวราชผู้นี้มีหลักฐานว่าเป็นราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อเอางานทั้งสองชิ้นนี้มาเทียบกันดู จะเห็นได้ว่าผู้แต่งเป็นเจ้านายชั้นสูง ซึ่งทรงแต่งเรื่องทำนองนิราศเหมือนกัน โคลงทวาทศมาสอาจจะเรียกได้ว่าเป็นนิราศอยู่กับที่ คือ มิได้มีการเดินทางไปไหน แต่มีการพรรณนาถึงเดือนต่าง ๆ ในรอบปีทำนองเดียวกับเรื่อง ฤตุสंहาร และกำสรวลโคลงตั้งมีการเดินทางจากกันก็คล้ายคลึงกับเรื่องเมฆหุต ซึ่งทั้ง ๒ เรื่องนี้เป็นกวีนิพนธ์ของกาลิทาสรัตนกวีของอินเดียสมัยโบราณ

โคลงกำสรวลกับโคลงทวาทศมาสมีความคล้ายคลึงกันมากที่สุด คือ ใช้คำเหมือนกัน บางที่เกือบจะคล้ายกันบรรทัดต่อบรรทัด ยกตัวอย่างเช่น

๑. ใช้คำว่า ดวงเดียว

ทวาทศมาส...	ดวงเดียวมิ่งมาลา	เฉลิมภาคย์ กุเอย
	ดวงเดียวเสียดเดียวจอม	จอตเจ้า
	ดวงเดียวยุพโยคผัน	พรรณนา
	ดวงเดียวสุดสวาทเกล้า	สงสาร พี่เอย
	ไปเป็นธรณีดวง	เดียวเดจ
	ดวงเดียวสุราทิศ	ทพิพมาศ กุเอย

โคลงกำสรวล...	ดวงเดียวแม่คงตรา	ไตรโลก กุเอย
	ดวงเดียวจากเจียรแด	บรรสวาท
	ดวงเดียวบัววิฐแพ	พิมพ์ทอง พี่เอย
	ดวงเดียวแม่มองหน	หาพี่ พุ้นแม่

๒. ใช้คำว่า ออกฟ้า แทน แผ่นฟ้า หรือ ท้องฟ้า

ทวาทศมาส...	ออกฟ้าจ่ารัฐจรัส	เจียรเมษ
	เจียรเจ็บออกฟ้าฟาต	เพ็ดโพยม

โคลงกำสรวล...	ชรอ้ออกฟ้าใช้ ออกพ้ออกฟ้าซ้ำ ใสสว่างออกฟ้าล้ำ ออกอ่อนอกฟ้าปลิ้น แผ่นผูกอกฟ้าไว้	ข่าวตรอม ช่วยตรอมเรียมตรอม คาชเตียร เปล้าใจ จิ้งคอง
---------------	---	---

๓. คำว่า ให้ช้าง และ ช้างอ

ทวาทศมาส...	ครหอบหิวให้ช้าง แสนกำเดาให้ช้าง พินพั้นโหยให้ช้าง ปางเจ็บช้างอถวิล	ช้างอ ช้างอ ช่วยชิง ลิวโลด
-------------	---	-------------------------------------

โคลงกำสรวล...	วองว่องโหยให้ช้าง สองพรากพลัดแคล้วชู	ช้างอ ช้างอ
---------------	---	----------------

๔. คำว่า สายา (ชaya ?)

ทวาทศมาส...	สายาลำเพาสมร	หายแห่ง ไคนา
-------------	--------------	--------------

โคลงกำสรวล...	สายารักอยู่ท้อญ สายากล่าวเอาใจ สายาเข้าควำเล่น สายาอยู่ในถนน	อย่าไป โลมสวาสดี หลายกล ถามข่าว ยังฤฯ
---------------	---	--

๕. คำว่า อาเม (amma ?)

ทวาทศมาส...	ชายาตระห่งอ้อ	อาเม มิ่งเอย
-------------	---------------	--------------

โคลงกำสรวล...	อาเมเจียรจากเจ้า อาเมอยู่ฉันไค จากมาอ่อนอาเม	กินใจ บ่านี ดวงสวาสดี กุเอย บุญบาป ไคนา
---------------	--	---

๖. คำว่า **ขวัญบินป่า** (ขวัญบินเลยไป, ขวัญบินพันไป)

ทวาทศมาส... *ลมแล่นรับขวัญบิน* *ป่าไผ่*

โคลงกำสรวล... *เรื่อยมาบสว่างไซ้* *ขวัญบิน บานา*

๗. **อยุธยาศฟ้า**

ทวาทศมาส... *อยุธยาศโยคฟ้า* *รรณี*

โคลงกำสรวล... *อยุธยาศโยคฟ้า* *ฟากดิน*

๘. คำว่า **ขดานคือ ดอกไม้**

ทวาทศมาส... *ขดานดั่งขดานคือ* *ดอกไม้*

โคลงกำสรวล... *ขดานราบคือขดานคือ* *ดอกไม้*

ฯลฯ

นอกจากนี้ จะสังเกตได้ว่า กำสรวลโคลงต้น มีการใช้คำราชาศัพท์ในที่หลากหลายแห่ง เช่น

ระลึกรสช้อยซาบ *พระทนต์*

แปลว่า “คิดถึงน้องแล้วทำให้พี่เสียวฟัน หรือมันเขี้ยว”

ทรงกันแสงใจใจ *จันจวน*

ถนัดเพื่อนพูลนางเสวย *พืดัน*

เตรียมตื่นชมเจ้าข้าง *ข้างเขย*

นอกจากใช้คำราชาศัพท์แล้ว ยังมีข้อความกล่าวถึงการปรนนิบัติใกล้ชิดระหว่างสามีและภรรยา ลักษณะเช่นนี้จะเกิดแก่ศรีปราชญ์มิได้เป็นอันขาด โคลงทวาทศมาส และโคลงกำสรวล กล่าวถึงการกินน้ำยาเย็นร่วมกันเมื่ออากาศร้อนมากกว่า

ทวาทศมาส... *วันเรียมร่วมถนាំทิก* *นพนิต*

โคลงกำสรวล... *อร่อยรสทิกถนាំ* *ปากบ้อน*

คำว่า ถนាំทีก หรือ ทีกถนាំ เป็นคำที่ยืมมาจากภาษาเขมร หมายถึง น้ำยาเย็น ซึ่งกินกันในยามร้อนแทนน้ำแข็งสมัยนี้นั่นเอง

การใช้ภษณะทองคำและการปฏิบัติต่อกันเยี่ยงสามีภริยา แสดงว่าเป็นคนสูงศักดิ์ด้วยกันทั้งคู่ ไม่ใช่คนสามัญอย่างศรีปราชญ์ คือ

“จันทน์จริงจอกทองทา	ยังรุ่ง
พวยเปียวน้ำร้อน	เร่วงวี”

โคลงทวาทศมาส กล่าวถึงสมเด็จพระยุพราชหรือพระเยาวราช เมื่อเสด็จออก มีข้าราชการเฝ้าแห่หม้อมล้อมเต็มไปหมด ความว่า

“มนตรีมนตรีศรีเรือง	เรื่องยศ
ทุกหมื่นขุนมูลนาย	นอบเฝ้า
สมเด็จพระปิ่นเสาวคต	ยุพราช”

ถ้าดูโคลงกำสรวล จะเห็นลักษณะเช่นเดียวกันนี้ คือ

“เสนาะนิราศน้อง	ลงเรือ
สาวสังเลวงเต็ม	ฝั่งเฝ้า”

เมื่อเทียบโคลงทั้งสองนี้เข้าด้วยกัน จะเห็นหลักฐานชี้ให้เห็นว่า ผู้แต่งโคลงทวาทศมาสและโคลงกำสรวล ต้องเป็นคนคนเดียวกันแน่นอน และคนคนนั้นเป็นเจ้าของผู้สูงศักดิ์ ซึ่งจะเป็นอื่นไม่ได้นอกจาก “พระเยาวราช” แต่ถ้าเชื่อกันว่าศรีปราชญ์เวลาจะออกเดินทาง จะมีสาวสวรรค์กำนัลนางมาส่งเต็มตลิ่งไปหมด ข้อความเช่นนี้จะเป็นไปได้หรือ เพราะศรีปราชญ์เป็นคนธรรมดา หาใช่เจ้านายผู้สูงศักดิ์ไม่

ก็พระเยาวราชหรือมหาอุปราชนี่คือใคร เรื่องนี้ถ้าสืบตามพงศาวดารสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จะเห็นได้ว่าพระมหาอุปราชสมัยนั้นทรงปกครองกรุงศรีอยุธยาอยู่ในขณะที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลกเป็นเวลา ๒๕ ปี พระองค์ได้โปรดฯให้พระราชโอรสองค์ใหญ่ครองกรุงศรีอยุธยาในตำแหน่งสมเด็จพระบรมราชา ดังหลักฐานในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ ว่า

“ศักราช ๘๒๕ มะแมศก (พ.ศ. ๒๐๐๖) สมเด็จพระบรมไตรโลกเจ้า ไปเสวยราชสมบัติเมืองพิษณุโลก แลตรัสให้พระเจ้าแผ่นดินเสวยราชสมบัติพระนครศรีอยุธยา ทรงพระนามสมเด็จพระบรมราชา”

ก็เมื่อสมเด็จพระบรมราชาทรงครองกรุงศรีอยุธยาแทนพระราชชนกเป็นเวลานานถึง ๒๕ ปีระหว่าง พ.ศ. ๒๐๐๖ ถึง พ.ศ. ๒๐๓๑ นั้นก็ย่อมจะต้องตระเตรียมกำลังทัพไว้ป้องกันบ้านเมือง จึงต้องมีการคล้องช้างมาใช้ในราชการ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ ได้กล่าวถึงเรื่องราวตอนนี้ไว้ว่า

“ศักราช ๘๕๕ เกาะศก (พ.ศ. ๒๐๒๖) สมเด็จพระบรมราชาเจ้าเสด็จไปวังช้าง ตำบลไทรย้อยเมืองชุมพร”

ข้อความนี้ก็รับกันพอดีกับโคลงกำสรวล ซึ่งผู้แต่งพรรณนาไว้ว่า ตนเองเดินทางไปพร้อมกับขบวนเรือใหญ่ แต่เมื่อเดินทางไปถึงราว ๆ ประจวบคีรีขันธ์ ข้อความที่บันทึกในหนังสือก็หมดเพียงแค่นั้น การที่ขบวนเรือไม่เดินทางไปถึงนครศรีธรรมราชตามที่เชื่อกันในประวัติศรีปราชญ์ว่า ศรีปราชญ์ถูกเนรเทศไปเมืองนครศรีธรรมราชไม่ใช่เพราะต้นฉบับขาดหายไปอย่างที่ว่ากัน แต่ที่จริงเรือลำนี้ไปเทียบฝั่งแถว ๆ ชุมพร มิได้เดินทางไปถึงนครศรีธรรมราช ความในโคลงกำสรวลจึงหมดเพียงแค่นี้ไม่มีทางที่จะต่อยืดยาวต่อไปอีก เพราะฉะนั้นความจึงยุติลงว่า ผู้ที่แต่งโคลงกำสรวลคือ สมเด็จพระบรมราชา (ซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และครองราชย์อยู่ ๓ ปี ทรงพระนามว่าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓) และสมเด็จพระบรมราชาพระองค์นี้เองที่เสด็จโดยขบวนเรือมาขึ้นฝั่งที่ตำบลไทรย้อยเมืองชุมพรเพื่อจับช้างไว้ใช้ในราชการเมื่อพ.ศ. ๒๐๒๖ และในการเสด็จครั้งนี้ พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์โคลงกำสรวลขึ้น

เหตุผลทั้งหลายที่ยกมานี้ ย่อมยืนยันได้อย่างดีว่า ศรีปราชญ์มิได้แต่งโคลงกำสรวลแน่นอน

บัดนี้จะกล่าวถึงปัญหาใหญ่อีกปัญหาหนึ่งเกี่ยวกับผู้แต่งลิลิตยวนพ่าย ซึ่งยังคงคลุมเครือมากที่สุด และยังไม่อาจจะชี้ชัดลงไปได้ในปัจจุบัน แม้จะได้ทำความพยายามในการวิเคราะห์และวิจัยแล้วก็ตาม

ปัญหาดังกล่าวนี้คือ ใครกันแน่เป็นผู้แต่งโคลงยวนพ่ายอันเลื่องลือมานานว่าเป็นผลงานอันยอดเยี่ยมของกวีในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เราเพียงแต่ทราบว่ามีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย ซึ่งเป็นกวีนิพนธ์นี้ได้กล่าวถึงตัวเองอย่างถ่อมตนเป็นอย่างมากดังปรากฏในโคลงบทที่ ๕๖ ว่า

“ไช้แรงข้ารู้กล่าว	กลบท บอกพ่อ
อัลปเบญโญเขาว	ยิ่งผู้
จักแสดงพระยศฤ	ถึงถ้วย ไสรั้แฮ
นักปราชญ์ใดเรื่องรู้	เชี่ยวชาญ”

คำว่า อัลปเบญโญ แปลว่า “ผู้มีปัญญาน้อย” และ “เขาว-ยิ่งผู้” ก็คือ “มีอายุน้อยกว่าผู้อื่น” คำดังกล่าวนี้ไม่อาจจะก่อให้เกิดความคิดอะไรแก่ผู้อ่านเท่าไรนัก แต่ในโคลงต่อมาอีก ๒ บท คือ บทที่ ๕๘ มีข้อความที่น่าคิดอยู่บ้าง กล่าวคือ กวีใช้คำว่า “เบญญาพิศาล”

“สารสยามพากยพร้อม	กลกานท์ นี้ฤ
คือคู่มาลาสวรรค์	ข้อข้อย
เบญญาพิศาลแสดง	เดิมกิตติ พระฤ
คือคูใหม่สร้างร้อย	กึ่งกลาง”

โคลงบทนี้ถ้าจะถอดความตามธรรมดา ก็จะได้ความว่า

“หนังสือภาษาสยามที่แต่งไว้อย่างไพเราะในรูปแบบกลกานท์นี้ นะหรือ ถ้าจะเปรียบก็เหมือนพวงมาลาสวรรค์อันงดงามอ่อนช้อย ส่วนปัญญาอันกว้างขวาง (ปัญญาพิศาล) ของกวีที่พรรณนาให้เห็นพระเกียรติแต่เดิมนั้นก็คือ คู่เส้นไหมที่มาประจรร้อยกึ่งกลางพวงมาลัยนั่นเอง”

การแปลคำประพันธ์ออกมาอย่างนี้ แม้จะแปลตรงตามตัวอักษรก็ตาม แต่เนื้อความดูจะสามัญเกินไป เพราะถ้าจะเปรียบกวีนิพนธ์เหมือนพวงมาลาสวรรค์ และเปรียบปัญญาอันกว้างขวางของกวีผู้แต่ง เหมือนเส้นไหมที่สอดร้อยพวงมาลัยนั้น ก็ไม่ช่วยให้เนื้อความเด่นขึ้นมาแต่ประการใด ทั้งนี้เพราะในการแต่งกวีนิพนธ์ไม่ว่าเรื่องใด ผู้แต่งก็จำเป็นจะต้องใช้สติปัญญาเป็นเครื่องมือในการแต่งอยู่แล้ว ถ้าผู้แต่ง

ไม่มีสติปัญญา ผลงานนั้นจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ความข้อนี้ไม่จำเป็นจะต้องกล่าว ความจริงน่าจะเปรียบเทียบความที่เหมาะสมกว่าคือ

“หนังสือสยามที่แต่งไว้นี้มีความงดงามเหมือนพวงมาลาสวรรค์ ส่วนกวีผู้รจนาคือ ผู้มีตำแหน่งหรือราชทินนามว่าปัญญาพิศาลนั้น เปรียบเหมือนเส้นไหมที่ร้อยเกี่ยวดอกไม้ทุกดอกให้เป็นพวงมาลัยอันเดียวกันโดยตลอด”

ถ้าตีความเปรียบเทียบอย่างนี้ ก็จะเข้าทำนองเดียวกับข้อความในโคลงอาวรัมภกถาตอนต้นเรื่องพระนลคำหลวง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ว่า

“กะวีสัง่าแมน มณีสาร
คำเพราะคือสังวาล กอบแก้ว”

แปลความว่า “ตัวกวีผู้เขียนนั้นมีความสง่างามดุจดั่งแก้วมณี ส่วนถ้อยคำอันไพเราะของกวีเปรียบเหมือนสายสังวาลที่ประกอบดวงมณีเหล่านั้น”

ความในพระราชนิพนธ์ที่ยกมานี้ชี้ให้เห็นความคิดเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตัวกวีกับผลงานของกวีฉันใด ผลงานของกวีผู้แต่งยวนพ่ายกับตัวกวี (อาจเป็นท่านผู้มีราชทินนามว่า “ปัญญาพิศาล”) ก็มีความสัมพันธ์กันในเชิงเปรียบเทียบอย่างเดียวกันฉันนั้น เพราะฉะนั้นในประการแรก ถ้าจะวินิจฉัยว่า ท่านผู้แต่งยวนพ่ายคือบุคคลที่มีราชทินนามว่า “ปัญญาพิศาล” ก็อาจจะเป็นได้ เพราะคำว่า “ปัญญาพิศาล” นั้นใช้เป็นราชทินนามได้ และคงจะใช้กันมานาน แม้ในปัจจุบัน คำว่า ปัญญาพิศาลก็ยังใช้เป็นราชทินนามอยู่ แต่เป็นราชทินนามประกอบสมณศักดิ์พระราชอาคันตุกะชั้นสามัญฝ่ายวิสุตสนา ฉะนั้นถ้าจะพิจารณาคำว่า “เบญญาพิศาล” ในโคลงยวนพ่าย บทที่ ๕๘ ในฐานะเป็นตัวบุคคลก็ยอมเป็นไปได้ แต่ความก็ยังมิถมนอยุ่ว่า ผู้เรียกตนเองว่า เบญญาพิศาล หรือ ปัญญาพิศาล เป็นใครกันแน่ เป็นขุนนางหรือเจ้านาย และท่านผู้นี้เป็นผู้ที่รู้เห็นเหตุการณ์ในยวนพ่ายจริง ๆ หรือ หรือเป็นกวีรุ่นหลัง ๆ ที่แต่งกวีนิพนธ์เรื่องยวนพ่ายขึ้นมา โดยการฟังเรื่องเล่าสืบกันมา หาได้มีส่วนรู้เห็นในสงครามยวนพ่ายจริง ๆ ไม่

อย่างไรก็ดี ถ้าจะพิจารณาในอีกแง่หนึ่งคือพิจารณาการใช้ถ้อยคำบรรยาย เรื่องยวนพ่ายตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้ที่อ่านยวนพ่ายด้วยความพิถีพิถะระหัย่อมจะเห็นพ้อง ต้องกันว่า ภาพที่กวีบรรยายนั้นทำให้ผู้อ่านแลเห็นภาพการสงครามครั้งนั้นอย่างชัดเจน แจ่มแจ้งจริงจัง ซึ่งคนที่จะบรรยายได้อย่างยอดเยี่ยมเช่นนี้ น่าจะเป็นคนที่เคยเข้าไป อยู่ในเหตุการณ์รบพุ่งครั้งนั้นจริง ๆ ความรู้สึกที่ได้ประสบมาด้วยสายตาของตนเองก็ดี ความภาคภูมิใจในฐานะคนไทยที่มีจิตใจเข้มแข็งสามารถต่อสู้ข้าศึกอย่างกร้าวแกร่ง และเด็ดเดี่ยวสมกับเป็นนักรบไทยจริง ๆ ก็ดี ภาษาที่บรรยายอย่างตลิลถึงขั้นวรรณศิลป์ ก็ดี เหล่านี้ล้วนเป็นองค์ประกอบที่ชี้ชัดได้ค่อนข้างชัดเจนว่า กวีผู้แต่งโคลงยวนพ่าย ผู้นั้นน่าจะเป็นกวีที่มีส่วนร่วมในสงครามครั้งนั้น และงานชิ้นนี้ก็ควรจะต้องในรัชกาล สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั่นเอง โดยกวีแต่งเรื่องนี้ขึ้นในขณะที่ภาพแห่งความ ทรงจำในสิ่งที่ได้รู้ได้เห็นนั้นยังสดอยู่ในความทรงจำ คงจะไม่ใช่กวีรุ่นหลังที่แต่งเรื่อง นี้ขึ้นภายหลังที่สงครามยุติไปแล้ว เป็นเวลานานถึง ๒ รัชกาล และแต่งขึ้นโดยอาศัย การฟังคำบอกเล่าสืบ ๆ กันมา ข้อที่จะฟังสันนิษฐานก็คือ กวีผู้แต่งเรื่องยวนพ่ายเคย เป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์สงครามยวนพ่ายจริง ๆ หรือ และถ้าเป็นดังนั้น กวีผู้นี้คือใคร?

มีข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ ในบรรดาบุคคลสำคัญที่เคยเข้าร่วมสงคราม ระหว่างไทยกับเชียงใหม่ นั้น มีแม่ทัพหน้าของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถรวมอยู่ ด้วย คือ สมเด็จพระอินทราชา ผู้เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ สมเด็จพระอินทราชา ทรงเป็นผู้รักษาพระนครศรีอยุธยาอยู่ในขณะที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไปประทับอยู่ที่เมืองพิษณุโลก เพื่อคอยต่อต้านศึกเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๐๐๖ พระเจ้า-ดิโลกราชแห่งเชียงใหม่ยกทัพมาตีเมืองสุโขทัย ในการสงครามครั้งนี้สมเด็จพระอินทราชา หรือสมเด็จพระบรมราชา ซึ่งครองกรุงศรีอยุธยา ได้รับพระบรมราชโองการโปรดฯ ให้เป็นแม่ทัพหน้านำกองทัพขึ้นไปสมทบทัพหลวง กองทัพหน้าปะทะกับกองทัพ เชียงใหม่ถึงขั้นตะลุมบอน สมเด็จพระอินทราชาถูกปืนที่ยิงมาถูกพระพักตร์ ต้องถอย ทัพลงมาถึงกองทัพหลวงแล้วเสด็จกลับกรุงศรีอยุธยา เหตุการณ์ตอนหนึ่งคราวดารโยนก และพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ กล่าวความตรงกันและมีได้เอ่ยไว้ตรง ใหนว่า สมเด็จพระอินทราชาทิวงคต ฉะนั้นจึงควรจะเชื่อได้ว่าสมเด็จพระอินทราชา ผู้นี้เป็นคนเดียวกันกับสมเด็จพระบรมราชาผู้เป็นมหาอุปราชครองกรุงศรีอยุธยาอยู่

ในเวลานั้น และสมเด็จพระบรมราชาองค์นี้ก็น่าจะเป็นผู้ทรงนิพนธ์โคลงยวนพ่ายได้ เพราะทรงรู้เห็นการสงครามยวนพ่ายเป็นอย่างดีในฐานะผู้มีส่วนเข้าร่วมรบในสมรภูมิตัวผู้หนึ่ง จึงสามารถบรรยายภาพการสงครามยวนพ่ายได้อย่างแจ่มชัดที่สุด สมเด็จพระบรมราชาทรงครองกรุงศรีอยุธยาในฐานะพระยาวราชหรือพระมหากุปราชอยู่จนถึง พ.ศ. ๒๐๓๑ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จสวรรคต ณ เมืองพิษณุโลก สมเด็จพระบรมราชาจึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติที่กรุงศรีอยุธยา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ ทรงดำรงสิริราชสมบัติอยู่เพียง ๓ ปี ก็สวรรคตเมื่อ พ.ศ. ๒๐๓๔

สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ พระองค์นี้ทรงเป็นกวีสำคัญผู้หนึ่ง ทรงมีความเชี่ยวชาญในการนิพนธ์โคลงตันเป็นพิเศษ พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์โคลงตันมาตั้งแต่ครั้งดำรงพระอิสริยยศเป็นพระยาวราชหรือพระมหากุปราชรวม ๒ เรื่องคือ

๑. โคลงตันเรื่องทวาทศมาส (ไม่ทราบปีที่ทรงแต่ง)

๒. กำสรวลโคลงตัน พรรณนาการเสด็จจากกรุงศรีอยุธยา ด้วยกองเรือทะเลไปขึ้นบกที่ชุมพร เพื่อเสด็จไปคล้องช้างที่ตำบลไทรน้อย เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๖

สำหรับเหตุผลที่ว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ จะก่อนขึ้นครองราชย์หรือภายหลังครองราชย์แล้วก็ตาม จะเป็นกวีผู้แต่งโคลงยวนพ่ายได้หรือไม่ การจะเป็นไปได้หรือไม่เพียงไรต้องขึ้นอยู่กับกำหนดเวลาที่จะใช้แต่งหนังสือด้วยเป็นส่วนสำคัญ สมเด็จพระบรมราชาธิราชทรงเกี่ยวข้องกับสงครามยวนพ่ายตั้งแต่เริ่มต้นคือตั้งแต่พ.ศ. ๒๐๐๖ จนถึงสงครามยุติเมื่อพ.ศ. ๒๐๑๘ หลังจากการสงครามสิ้นสุดลงแล้ว ทรงครองกรุงศรีอยุธยาต่อไปอีกถึง ๑๓ ปีจึงเสด็จขึ้นครองราชย์และทรงเป็นพระราชาธิบดีอยู่ ๓ ปีจึงสวรรคต รวมเวลาตั้งแต่เลิกสงครามจนถึงกาลสวรรคต (พ.ศ. ๒๐๑๘-๒๐๓๔) นับเวลาได้ ๑๖ ปี เวลาที่ว่างสงครามถึง ๑๖ ปีนี้ย่อมนานพอที่จะทรงแต่งโคลงยวนพ่ายได้อย่างสมบูรณ์ เหตุผลเรื่องเวลาดังกล่าวมานี้ชี้ให้เห็นว่า ถ้าสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ จะทรงคิดแต่งเรื่องยวนพ่ายจริง ๆ แล้ว พระองค์ก็ทรงอยู่ในฐานะที่จะกระทำได้ดียิ่งกว่าที่คนอื่น ๆ สามารถกระทำได้เสียอีก อย่างไรก็ตาม

กิติ นับเวลามาถึงปัจจุบันนี้ก็ยังไม่มีการวิจัยที่ได้ผลปรากฏออกมาอย่างชัดเจนว่า ท่านผู้แต่งยวนพ่ายเป็นใครแน่ คงจะกล่าวได้แต่เพียงว่า ผู้แต่งโคลงยวนพ่ายอาจจะ เป็นกวีผู้ใดผู้หนึ่งใน ๒ ท่านนี้คือ

๑. กวีผู้มีราชทินนามประกอบบรรดาศักดิ์ว่า “ปัญญาพิศาล”

๒. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ พระราชโอรสองค์ใหญ่ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ซึ่งเป็นผู้ที่มีผลงานการแต่งโคลงต้นมาแล้ว ๒ เรื่อง

ส่วนสมัยที่แต่งโคลงยวนพ่าย ย่อมขึ้นอยู่กับ การวินิจฉัยเกี่ยวกับตัวผู้แต่งเป็นหลัก ซึ่งด้วยเหตุผลสำคัญที่ว่าผู้แต่งยวนพ่ายเป็นกวีที่สามารถเขียนรายละเอียดสงครามยวนพ่ายได้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจนที่สุด บุคคลผู้นี้ก็ควรมีชีวิตอยู่ในระยะเวลาที่เกิดสงครามยวนพ่าย หรือหลังจากนั้นเพียงเล็กน้อย ด้วยเหตุนี้การจำกัดวงของระยะเวลาให้แคบเข้า การแต่งเรื่องนี้ก็คงจะตกอยู่ในช่วง ๓ รัชกาลคือ

๑. ในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

๒. ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓

๓. ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒

มีผู้แสดงความคิดเห็นหลายคนว่า ระยะเวลาที่กวีแต่งโคลงยวนพ่ายน่าจะตรงกับช่วงเวลาช่วงใดช่วงหนึ่งในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ซึ่งทรงครองราชย์เป็นเวลานานถึง ๓๘ ปี (พ.ศ. ๒๐๓๔-๒๐๗๒) นับว่าเป็นระยะเวลาที่นานเพียงพอที่กวีจะแต่งโคลงยวนพ่ายได้อย่างสมบูรณ์ ข้อที่ชวนให้มีผู้คิดว่า ยวนพ่ายอาจจะแต่งในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ก็คือ โคลงยวนพ่ายบทที่ ๖๕ กล่าวว่

“แกลงปางพระเลี้ยงโลก	ครองธรรม
เกษมอโยธยายง	ยิงฟ้า
แกลงปางพระศรีสรร-	เพชฌุโพธิ
แสดงสกุ๊ปพระเจ้าหล้า	ข่าวจร

มีผู้เข้าใจว่าพระศรีสรรเพชญ์ (พระเจ้าแผ่นดิน) เมื่อขึ้นครองราชสมบัติแล้วโปรดฯให้สร้างพระสถูปเจดีย์ใหญ่ ๒ องค์ ให้เป็นที่บรรจุพระอัฐิพระราชบิดาองค์หนึ่ง บรรจุพระอัฐิพระเชษฐาธิราชองค์หนึ่ง นั่นก็คือพระเจดีย์ ๒ องค์แรกในหมู่พระเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ ๓ องค์ที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โปรดฯให้สร้างขึ้น ฉะนั้นโคลงยวนพ่ายนี้จะต้องแต่งภายหลังการสร้างพระเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แน่นอน

อย่างไรก็ดี ความคิดเห็นนี้ ไม่ประกอบด้วยเหตุผลที่แจ่มชัดและเพียงพอ เพราะในโคลงยวนพ่ายบทที่ ๖๕ กล่าวว่ามีการสร้างพระสถูปถวายพระเจ้าแผ่นดิน (องค์ก่อน) เท่านั้น ไม่ได้ระบุว่าเจดีย์อะไร ใครสร้างถวายใคร แท้ที่จริง เมื่อสมัยที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) เสด็จกลับจากสงครามเชียงใหม่แล้วสวรรคตใน พ.ศ. ๑๙๙๑ สมเด็จพระรามาธิบดีมหาอุปราชเสด็จขึ้นครองราชย์ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ และพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา กล่าวความตรงกันว่า

“ทรงพระนามสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ยกวังทำเป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์...และที่ถวายพระเพลิงสมเด็จพระรามาธิบดีที่พระองค์สร้างกรุงนั้น ให้สถาปนาพระมหาธาตุและพระวิหารเป็นพระอารามให้นามชื่อ วัดพระราม”

ข้อความที่ยกมานี้ กล่าวชัดเจนว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้สร้างพระมหาธาตุเจดีย์ (พระปรารงค์องค์ใหญ่) ขึ้นตรงที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระรามาธิบดี (ที่ ๑) หรือพระเจ้าอู่ทอง และทรงสร้างพระอารามขึ้น ณ ที่นั้น พระราชทานนามว่า วัดพระราม (คำว่า “ราม” ในที่นี้คือรามศวร อันเป็นพระนามเดิมของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถนั่นเอง) พระสถูปหรือพระปรารงค์วัดพระรามนี้ใหญ่โตมาก และการสร้างก็ย่อมเป็นเรื่องใหญ่เรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง สมกับที่โคลงยวนพ่ายกล่าวไว้ว่า “แสดงสถูปพระเจ้าหล้า ข้าวขจร” พระปรารงค์วัดพระรามนี้ใหญ่โตกว่าพระเจดีย์ศรีสรรเพชญ์ ๒ องค์ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โปรดให้สร้างขึ้นมากมาย ไม่อาจจะเทียบกันได้ เมื่อสร้างแล้วก็

เกียรติยศเลื่องลือสมกับที่โคลงยวนพ่ายว่า “ชาวขจร” แสดงถึงความภูมิใจของกวีผู้เป็นประจักษ์พยานในครั้งนั้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงอาจกล่าวได้อย่างมีเหตุผลว่า โคลงยวนพ่ายบทที่ ๖๕ กล่าวถูกต้องแล้ว เพราะมีการสร้างพระเจดีย์ใหญ่จริง ๆ ในตอนต้นรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ได้แก่ พระพุทธปรารงค์ใหญ่วัดพระราม ไม่ใช่พระเจดีย์ในวัดพระศรีสรรเพชญ์ซึ่งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โปรดให้สร้างขึ้นในภายหลัง ฉะนั้นการกล่าวอ้างของนักวรรณคดีที่ว่าพระเจดีย์ในโคลงบทที่ ๖๕ สร้างในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ โดยพยายามจะโยงเรื่องไปเข้ากับรัชกาลนั้นว่า กวีแต่งยวนพ่ายในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ และเมื่อเป็นดังนี้การจะชี้ว่าเรื่องยวนพ่ายแต่งในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรือ สมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ จึงน่าจะสมเหตุผลมากกว่าและอาจสรุปได้ว่า กวีผู้นิพนธ์โคลงยวนพ่ายน่าจะเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ หรือมีฉะนั้นก็คงจะเป็นบุคคลผู้มีราชทินนามว่า “ปัญญาพิศาล” ผู้ใดผู้หนึ่งแน่นอน แต่ตามความคิดเห็นส่วนตัวของผู้พูด เห็นว่าสมควรเป็นสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ มากกว่า

ข้าพระพุทธเจ้า ขอพระราชทานพระราชนุญาตจบการบรรยายเพียงเท่านี้
ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

คำกราบบังคมทูลของผู้รักษาราชการแทนอธิการบดี เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงปาฐกถา

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบ้างของพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า ไคร่ขอพระราชทานพระราชนุญาต กล่าวคำขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนิตดา ปาฐกผู้บรรยาย เรื่อง วรรณคดี : ปัญหาที่พึงพิจารณา ที่เพิ่งเสร็จสิ้นลงไป ณ บัดนี้ เรื่องราวที่เราได้ยืนผ่านพ้นไปนั้นย่อมเป็นที่เห็นได้ชัดว่า เป็นผลจากความรอบรู้เชี่ยวชาญ เปี่ยมด้วยสติปัญญาความสามารถของปาฐกโดยแท้ ในนามของมหาวิทยาลัย พวกเราทั้งหลายขอขอบพระคุณปาฐกไว้ ณ ที่นี้อีกครั้งหนึ่ง

ในลำดับนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานอัญเชิญใต้ฝ่าละอองพระบาท เสด็จพระราชดำเนินไปยังห้องรับรองชั้นบนหอประชุมนี้ เพื่อเสวยพระสุธารส ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมจัดถวายต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

พิมพ์ที่โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. ๒๑๕๓๖๒๖
นางวัฒนา ศิวะเกื้อ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ตุลาคม ๒๕๓๘
๓๘๑๑-๒๑๕/๑,๐๐๐ (๕)